

Burn out: als de betekenis van werk wegvalt

VVP Leuven, 2 december 2016

Antoon Vandavelde

Centrum voor Economie en Ethiek

Hoger Instituut voor Wijsbegeerte

KU Leuven

Filosofische traditie

- Klassieke Griekse filosofie: geen waardering voor arbeid
- Sfeer van de **noodzaak** ↔ vrijheid als **vrije tijd**
- Invloed op **Hannah Arendt**: onderscheid arbeid – werk – handelen (- contemplatie)

Gorz

- Noodzakelijke arbeid tot minimum beperken (een soort burgerdienst) om tijd vrij te maken voor 'autonome activiteiten', voor convivialiteit
- Bevrijding **van** de arbeid, mogelijk gemaakt door technologische vooruitgang en productiviteitsstijging
- **Instrumentele betekenis van de arbeid**
- Cfr. louter **monetaire** betekenis van de arbeid: geeft een inkomen dat men dan kan gebruiken om te consumeren

Kritiek

- Zo'n strakke scheiding gaat niet op in realiteit
- Marxistische traditie: wie vervreemd is in de arbeid zal dat ook daarbuiten zijn.
- We spenderen nog steeds een groot deel van ons leven in (op?) het werk
- Belang van bevrijding **in** de arbeid: minder hiërarchische organisatie, meer zelfsturing in kleinere werkteams, zelfbeheer, coöperaties

Denkexperiment

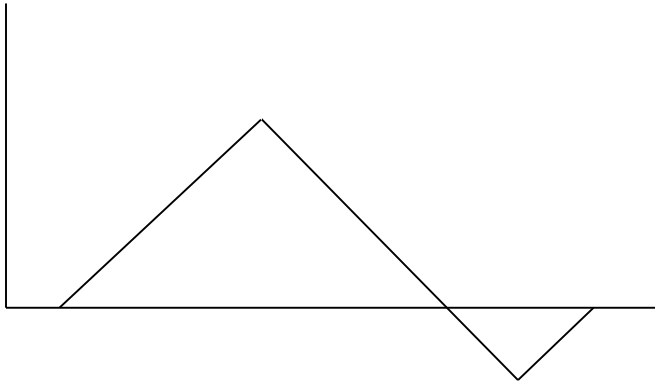
- Cfr. Analyse van Brexit en verkiezing van Trump: 'de wraak van de verliezers van de globalisering en van de immigratie'
- Theorie: globalisering en migratie zijn in het algemeen voordelig voor hele wereld, maar er zijn verliezers en winnaars.
- Die laatsten moeten de verliezers compenseren
- Probleem: heel moeilijk praktisch te realiseren
- En hoe? Stel dat je iemand die een baan van 2000 euro per maand verliest compenseert door hem/haar zijn inkomen te laten behouden, zal hij/zij daar dan mee tevreden zijn? ???

De niet-monetaire of intrinsieke waarde van arbeid

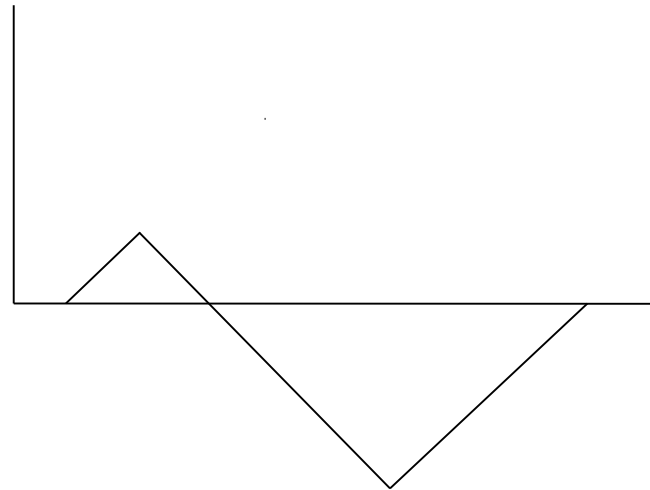
1. Bron van (niet volledig vrijblijvende) **sociale relaties**
2. Geeft **structuur** aan ons leven
3. Ontplooiing van onze capaciteiten: belang van oefening!
4. **Dienst aan de ander** en zo:
5. Bron van **zelfrespect en fierheid**: we worden gewaardeerd om ons vakmanschap, onze kennis en kundigheid
 - Voorwaarde om zelf anderen te kunnen waarderen
 - Vaccin tegen verzuring

Evolutie in de tijd van nut door **consumptie**

De eerste keer

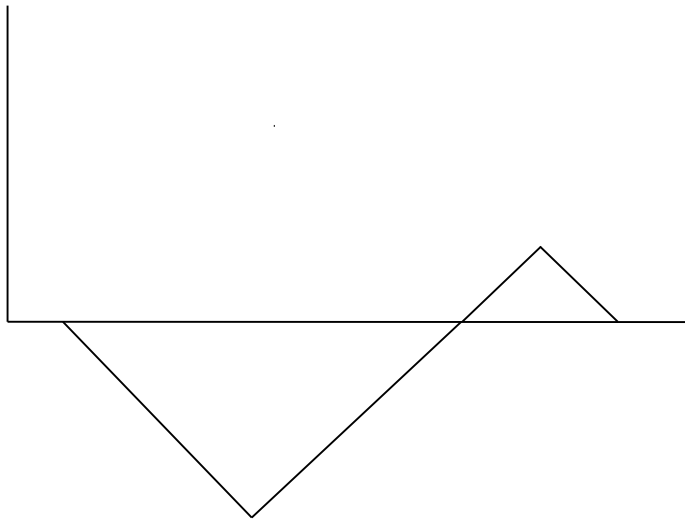

Na vele keren

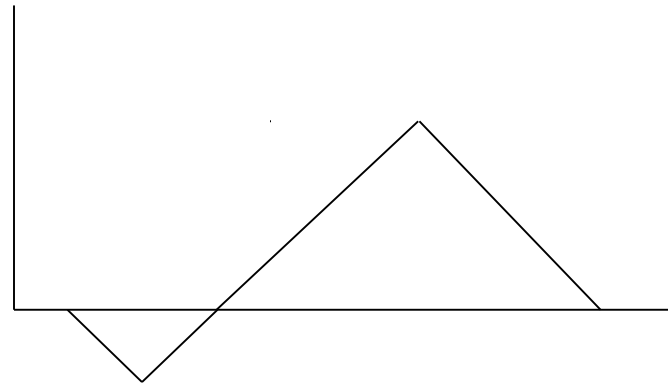

Evolutie in de tijd van nut door **zelfrealiserende** activiteiten

De eerste keer

Na vele keren

Zelfrealisatie

- Activiteiten met formele structuur in de tijd
- Arbeid = Zelfrealisatie + dienst aan de ander
= argument om geluk minder in de sfeer van de consumptie dan in de sfeer van arbeid, werk en creativiteit te zoeken

Homo oeconomicus en homo donator

- H. oec. kiest het alternatief dat hem het meest opbrengt
- Maximiseert het saldo van winsten min verliezen
 - Geld ontvangen zonder te hoeven werken is beter dan wel te moeten werken
- Maar mens is ook **sociaal wezen**: wil gerespecteerd en gewaardeerd worden, iets betekenen voor anderen, zich geven

Drie vormen van geven

1. **Altruïsme**: zonder enige verwachting van reciprociteit

2. **Geven met reciprociteit**

a. Economische ruil: strikte, onmiddellijk vastgelegde, bedoelde en kwantificeerbare wederkerigheid

Ik geef **om** (iets gelijkwaardigs) terug te krijgen

b. Logica van de gift: informele reciprociteit: ik geef **en** ik krijg terug

Marcel Mauss: drievoudige verplichting

- Leven als voortdurende uitwisseling van giften
- Verplichting om te geven, te ontvangen en terug te geven
- Ergste lot: uitgesloten worden uit de cirkels van de wederkerigheid
- Vb. Bejaarden voor wie de kring van mensen met wie men deelt – en wat men te delen heeft - alsmaar kleiner wordt

Een fatsoenlijke maatschappij

= **niet-vernederend**

Laat mensen toe, simuleert hen om (zich) te geven

Cfr. meest fundamentele sociale norm:
wederkerigheid

Quasi-universeel principe: wie niet kan teruggeven
voelt zich vernederd

Bijv. jonge werklozen

Een waarheid die niet te miskennen valt: door te
geven open je een schuld bij de begunstigde!

Maar wat als men niet of nauwelijks kan teruggeven?

- Chronisch zieken en zwaar gehandicapten
- Chronisch vermoeiden
- Comapatiënten
- Hoogbejaarden, demente bejaarden
- Bedelaars
- Mensen met autisme
- De steeds grotere groep van mensen zonder duidelijk aanwijsbare letsels of ziekten, maar die niet in staat te zijn om te werken (of die dat beweren)

Hier lijkt reciprociteit onmogelijk en riskeert geven en zorgen vernederend te worden: **is hoe dan ook heel delicate situatie!**
(Ook probleem voor intergenerationele verhoudingen)

Burn out

Maatschappelijke achtergrond:

- Toename van de formele arbeidstijd per gezin doordat beide partners werken gaan
- Heel grote verschillen in draagkracht -veerkracht
- Relatief hoge lonen die mensen moeten 'opbrengen'
- Werk dat niet uitdagend genoeg is of integendeel zo boeiend dat het alle tijd opslorpt
- Te hiërarchische werkomgeving of integendeel zelfsturing die tot zelfuitbuiting leidt
- Te veel controle of integendeel te weinig tussentijdse deadlines...

Maatschappelijke achtergrond

- Interactie met persoonlijke problemen in gezinnen die minder stabiel zijn
- Werk in teams die mekaar dicht op de huid zitten (conflicten!)
- Werk in **gouden kooi** – niet de moed of verbeelding om iets anders te gaan doen
- Meer bij ambtenaren en bedienden dan bij arbeiders(?)
- Niet geanticipeerde verhoging van pensioenleeftijd: verschillende sectoren van SZ werken als communicerende vaten
- **Fairness** idee: 'Ik moet mijn deel doen' - Reciprociteit speelt binnen wel bepaalde maatschappelijke standaarden

Burn out

- Los breken uit arbeid die geen dienst aan de ander meer is of lijkt
- De intrinsieke betekenis van arbeid spreekt niet meer aan.
- In termen van de logica van de gift: vaak mensen die het gevoel hebben dat ze al (te veel) gegeven hebben.
 - Zelfrespect blijft overeind
 - klopt met idee van **losse reciprociteit**

Burn out

- Maar hoe langer men uit het werk blijft, hoe geringer de kans dat men het ooit nog terug kan opnemen.
 - na enige tijd rancune, gevoel van miskenning of van onrechtvaardige behandeling, existentiële twijfels zelfs
 - Ressentimenten die backward looking zijn
 - Of gewoon zich nestelen in vrijbuiterspositie, vaak vanuit idee 'iedereen doet het.'

Uitkering als recht, en niet als gift

- ‘Ik heb bijgedragen tot ziekteverzekering, nu heb ik recht op uitkering.’
- Helpt het hoofd rechtop te houden: een coping strategy, die toch niet goed werkt op lange termijn, zeker niet als er geen duidelijke medische reden voor falen te geven is.
- Kan ook een valstrik zijn: wat als de arts vindt dat de betrokkene wel degelijk opnieuw aan het werk kan, maar dan deeltijds of in een minder stresserende positie? ↔ Verliesaversie

Hoe solidair willen we zijn?

- De graad van **beschaving** van een maatschappij wordt afgemeten aan de wijze waarop ze de zwaksten behandelt

→ pleit voor **mededogen**

Maar toch ook aandacht voor **persoonlijke verantwoordelijkheid**

Perfectionisme: individu heeft ethische plicht om het beste van zichzelf te maken, maar ook: maatschappij en werkgever moeten mensen daartoe stimuleren – intrinsieke motivatie bewaren en bevorderen

= rationale voor activerend beleid (wellicht meer dan budgetbeheersing)

Ronald Dworkin's test van onze intuïties

- Veronderstel:
 1. dat we leven in een rechtvaardige maatschappij,
 2. dat we goed op geïnformeerd zijn over algemene gezondheidsrisico's
 3. Maar niet over ons persoonlijk risico (anders 'adverse selection')

Zouden we ons dan willen verzekeren voor burn out en voor hoeveel? Levenslange of tijdelijke drop out met activerend beleid?

(keuze met inbegrip van de sociale kost ervan)